

Мельник І.М. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи / Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24-25 серпня 2018 року). – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. – с. 40-43.

Мельник І.М.
аспірантка кафедри психології та
соціальної роботи,
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми та актуальність. Фундаментальні та динамічні зміни, що відбуваються в даний час у суспільстві, зумовлюють зростання інтересу учених до проблеми професіоналізації особистості. Активне впровадження психології в різні сфери життєдіяльності соціуму, зростання попиту на послуги психолога та збільшення значущості цієї професії сприяють підвищенню уваги дослідників до процесу професійного становлення майбутніх учителів початкової школи на етапі освоєння спеціальності.

Мета доповіді – охарактеризувати психологічні особливості становлення професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи феномен професійної ідентичності, зокрема особливості та становлення, Т. Румянцева вказує, що досягнення професійної ідентичності припускає самостійну і відповідальну побудову свого професійного майбутнього, високу готовність смислових і регуляторних основ поведінки в ситуаціях невизначеності професійного майбутнього, що наближається, здійснення особистісного і професійного самовизначення і самоорганізації (набуття досвіду), інтеграцію в професійне співтовариство, наявність сформованого адекватного образу «Я», в якому актуалізовані відповідні професійно важливі якості [3, с. 34-39.].

О. Кір'янова [1, с.237] визначає професійну ідентичність як стійке узгодження індивідуальних ознак, умов і змісту професії, які забезпечують досягнення відповідного рівня професіоналізму та обумовлюють подальше професійне зростання. У її дослідженні професійна ідентичність має інтегральний характер і постає багатокомпонентною структурою, здатною створити основу для адаптації фахівця у професійному середовищі.

Згідно поглядів Г. Ложкіна та Н. Волянюк [2, с.224], професійна ідентичність є одним з провідних критеріїв становлення професіонала. У вузькому розумінні професійна ідентичність розглядається авторами як самосвідомість, система уявлень людини про себе як суб'єкта життєдіяльності. В широкому сенсі професійна ідентичність належить до понять, у котрих виявляються концептуальні уявлення людини про її місце в професійній групі чи спільноті. Усвідомлюючи необхідність формування професійної ідентичності, фахівець сам вирішує, в якій мірі варто приймати певну форму діяльності, певний спосіб професійної взаємодії і себе як професіонала. Ідентичними можуть вважатися лише професіонали, яким властивий перетворюючий психологічний потенціал.

Т. Стефаненко трактує професійну ідентичність не тільки як усвідомлення своєї тотожності з професійною спільнотою, але і як її оцінку, психологічну значущість членства в ній, своєрідну ментальність, відчуття своєї професійної компетентності, самостійності і самоефективності, тобто переживання своєї професійної цілісності і визначеності. Тут акцент зміщується з ділової і соціально-психологічної, трудової вираженості до самовираження, до образу «Я» [4, с. 10].

Аналізуючи проблему становлення професійної ідентичності та ідентифікації в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи, звертаємось до досліджень Г. Абрамової, О. Бондаренка, Ж. Вірної, О. Міненко, В. Панка, В. Семиченко, Л. Уманець, Н. Чепелевої, Е. Чорного, Л. Шнейдер.

У наукових працях зазначається, що професіоналізм майбутніх учителів початкової школи вимагає цілеспрямованого та планомірного формування професійної ідентичності як того багатовимірного інтеграційного психологічного

феномену, який є результатом когнітивно-емоційно-поведінкового процесу ототожнення себе з професією та професійним співтовариством, та інтегрує професійні знання, структуровані в певні програми професійних дій, і знання людини про саму себе як про представника певної професії.

Професійна ідентичність має різні джерела формування. Одним з них є професійна освіта, зміст якої забезпечує певну степінь ідентичності випускника з образом професіонала. Саме тому освітня система поряд із передачею знань і вмінь (інформуванням) повинна забезпечувати умови для навчання і виховання справді талановитої, всебічно розвиненої особистості, орієнтованої на ефективну професійну діяльність, споріднену із власними суб'єктивними структурами. Студент-випускник має бути готовий до прийняття відповідальних рішень, розв'язання поточних конфліктів, використання нових інформаційних та комунікаційних технологій, ефективного використання отриманих знань та вмінь, успішного функціонування у професійному просторі.

Загалом, на думку багатьох вчених, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи має орієнтуватись на актуалізацію відповідних професійних і особистісних якостей, формування професійної компетентності психолога у поєднанні з гуманістичним світоглядом, формування системи професійних навичок, які дозволяють досягати професійного успіху, набуття професійної культури спілкування, розвиток професійної інтуїції.

Саме в процесі професійної підготовки в студентський період відбувається посилення так званого «професійного» блоку спілкування, що забезпечується переходом від нестабільної, вузько локалізованої ідентичності до більш усвідомленої, стабільної, спрямованої на самореалізацію в широкому професійному співтоваристві ідентичності в поєднанні з більш високим рівнем усвідомлення своїх професійних якостей і можливостей.

Разом з тим, актуальним залишається питання про трансформацію студента із суб'єкта навчання в суб'єкт творчої самоосвіти і самовдосконалення, що також можливо при досягненні професійної ідентичності, сформованому образі «Я». Саме можливості самонавчання і саморозвитку в значній мірі сприяють

підготовці молодого фахівця до стрімких соціальних, економічних, політичних і загалом життєвих змін.

Враховуючи різноманітність професійних функцій майбутніх учителів початкової школи, важливою є також орієнтація на досягнення особистісного та професійного зростання, підґрунтя для розвитку яких має створити ВНЗ. Шляхом використання лише традиційних методів навчання на сьогоднішній день це практично неможливо. Таким чином, постає питання доцільності використання активних методів і прийомів навчання та їх впливу на оптимізацію процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи шляхом активізації самопізнання студентів, їх професійного самовизначення, усвідомлення реальності життєвих планів тощо.

Ряд вчених розглядає активні методи навчання як базу моделювання діяльності спеціаліста, що дає змогу перетворювати і синтезувати знання, здобуті під час вивчення окремих теоретичних дисциплін, і використовувати їх для розв'язання практичних завдань, і з іншого боку, виступає навчальним полігоном, що дає можливість відпрацьовувати окремі вміння, які іноді вже неможливо відпрацювати на реальному робочому місці [5, с.178].

Певну роль в становленні професійної ідентичності відіграють окремі ідеальні образи вибраної професії, усвідомлення своєї приналежності до професії, очікування індивіда та можливості соціальних перспектив, які дає дана професія. На стадії навчання важливим є визнання індивіда майбутнім професіоналом, або, принаймні, фокусування уваги на тих його якостях, що забезпечать ефективне виконання професійних завдань.

Наступними вагомими чинниками розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи можна вважати міру володіння певною термінологією, цінностями і нормами, використання певного професійного лексикону, уявлення про професійні міфи, прикмети і професійних попередників, професійно важливі якості фахівця. Подібні точки зору можна знайти у ряді робіт відповідного спрямування [5, с.196].

Серед чинників, що стимулюють розвиток професійної ідентичності, варто виокремити процес ототожнення індивіда себе з тією професійною групою, яка здійснює відповідні функції. Важливим є прагнення індивіда «влитись» у професійну спільноту. Остання може бути розглянута в якості певної функціонуючої структури, що виступає джерелом професійної взаємодії представників однієї професії, які в свою чергу є носіями цінностей, особливостей спілкування, норм даної професії.

Таким чином, в основі професійного становлення майбутніх учителів початкової школи, що є складним, тривалим і суперечливим процесом, який включає різноманітні змістовні і структурні компоненти, постає проблема формування професійної ідентичності фахівця, яку можна охарактеризувати як структурне багатоаспектне утворення, результат процесів особистісного і професійного самовизначення, що виявляється в усвідомленні себе представником певної професії та прийнятті провідних професійних ролей, цінностей та норм.

Список літератури:

1. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості. – Харків: Фоліо, 1996. – 237 с.
2. Грецов А.Г. Выбираем профессию. Советы практического психолога / А.Г. Грецов. – СПб. : Питер, 2006. – 224 с.
3. Ермолаева Е.П. Профессиональная идентичность как комплексная характеристика соответствия субъекта и деятельности // Психологическое обозрение. – М., 1998. – № 2. – С. 34-39.
4. Завалишина Д.Н. Профессионализация в контексте жизни человека // Психологическая наука: традиции, современное состояние и перспективы/ Тезисы докладов научной конференции Института психологии. – М.: ИПРАН, 1997. – С. 10
5. Заковоротная М. В. Идентичность человека. Социально-философские аспекты. – Ростов-на-Дону: Изд-во СКНЦ ВШ, 1999. – 196 с.

